

บทที่ 1

รัสเซียและสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง

อันที่จริงสงครามอุบัติขึ้นโดยมิได้มีมหาอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องการอย่างแท้จริง ถึงกระนั้นมหาอำนาจทุกฝ่ายก็ได้เข้าสู่สงครามในสภาพมือเปล่า ได้มีการเตรียมรบมาช้านานแล้ว นับตั้งแต่ทุกฝ่ายได้ตระหนักว่า ไม่มีฝ่ายใดจะแก้ปัญหาบอลข่าน (Balkan) ได้โดยสันติวิธี ฝ่ายไตรมิตร (Triple Entente) เข้าสงครามด้วยความหวังว่า สงครามจะเป็นมาตรการเดียวที่จะสามารถคงสภาพสถานะเดิมและรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจเดิมไว้ได้ ส่วนฝ่ายมหาอำนาจยุโรปกลาง (Central Powers) ถือว่าตนเข้าสู่สงครามเพื่อความอยู่รอดของตน ต่างก็คาดหวังว่าสงครามจะยุติลงก่อนเทศกาลคริสต์มาส แต่ปรากฏว่าสงครามได้ยืดเยื้อเป็นแรมปีเกินคาด ด้วยเหตุความเจริญก้าวหน้าทางด้านการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์และความเจริญทางด้านวิชาการทหาร

เยอรมนีเป็นฝ่ายบุกก่อน ตามแผนการเดิมของนายพล เคานต์ อัลเฟรด ฟอน ชลีเฟิน (Count Alfred von Schlieffen) เยอรมนีจะทำลายศึกกระหนาบสองด้าน คือ รัสเซียกระหนาบทางพรมแดนตะวันออก ฝรั่งเศสกระหนาบทางตะวันตก เยอรมนีประเมินกำลังแสนยานุภาพของรัสเซียแล้ว คาดว่ารัสเซียจะระดมพลได้ช้ากว่าฝรั่งเศส เยอรมนีจะต้องฉวยโอกาสนั้นเพด็จศึกฝรั่งเศสในแนวรบตะวันตกให้ได้ก่อน แล้วจึงหันไปเพด็จศึกรัสเซียทางตะวันออกทันกาล ในระหว่างที่เยอรมนีกำลังเพด็จศึกฝรั่งเศส เยอรมนีต้องวางแผนให้พันธมิตรของตนคือ ออสเตรียบุกรัสเซีย เพื่อชะลอการบุกของรัสเซียสู่เยอรมนีไว้ด้วย

ตามแผนบุกฝรั่งเศส เยอรมนีจะต้องบุกผ่านภาคใต้ของเนเธอร์แลนด์ และเบลเยียม แล้วบุกเข้าฝรั่งเศสมุ่งไปทางตะวันตกเฉียงใต้ เพื่อโอบกระหนาบล้อมปารีส แล้วทะลวงบุกสู่แนวหลังฝรั่งเศส เป็นการล้อมไว้ทั้งหน้าหลัง โดยบุกเข้าสู่สวิตเซอร์แลนด์ หรือมิฉะนั้นก็ต้องทะลวงบุกเข้าแคว้นลอร์เรนน์ (Lorraine) ต่อมา นายพล เคานต์ เฮลมุท ฟอน มอลท์เก (Count Helmuth von Moltke) ได้ปรับปรุงแผนชลีเฟิน โดยตัดแผนบุกข้ามภาคใต้ของเนเธอร์แลนด์ แผนใหม่บุกเข้าเบลเยียมแล้วบุกเข้าประชิดปารีสให้ได้อย่างรวดเร็ว

ในวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1914 เยอรมนีบุกเข้าเบลเยียม ปรากฏว่าเบลเยียมและกองทัพของอังกฤษต่อต้านอย่างเหนียวแน่นทรหดเกินคาด แผนรบเริ่มเปลี่ยนแนวเนื่องจาก

เยอรมนีไม่คิดว่าเบลเยียมจะต่อต้านจริงจัง และมีได้คิดว่าอังกฤษจะส่งกำลังมาร่วมรบ นอกจากนั้นแผนรบล่าช้ากว่ากำหนดและขาดการสื่อสารประสานงาน ณ ยุทธภูมิลุ่มแม่น้ำมาร์น (The Marne) ระหว่างวันที่ 6-9 กันยายน เยอรมนีได้รับความเสียหายอย่างมาก แนวรบในตะวันตกหยุดชะงักลง ต่างฝ่ายต่างตั้งกำลังไว้นับแต่นั้นมา จนเรียกกันว่า สงครามตรึงอยู่กับที่ (Positional War)

ในแนวรบตะวันออก เมื่อรัสเซียตัดสินใจเข้าสู่สงคราม รัสเซียยังไม่พร้อมทางทหาร แต่จำเป็นต้องรบ ซาร์นิโคลาสที่ 2 (Tsar Nicholas II, เสวยราชย์ ค.ศ. 1894-1917) เองก็ทรงจำใจรบ ถึงกระนั้น รัสเซียก็รบอย่างทรหดมิดีไม่น้อย เริ่มตั้งแต่รัสเซียเปิดฉากแนวรบตะวันออกเสียเองในวันที่ 17 สิงหาคม โดยบุกปรัสเซียตะวันออก (East Prussia) และบุกออสเตรียทางด้านแคว้นกาลิเซีย (Galicia) โดยได้รับความสนับสนุนจากเหล่าสลาว (Slav-เผ่าพันธุ์) ในภาคใต้ของออสเตรียเอง กำลังแสนยานุภาพของรัสเซียบุกอย่างไม่หยุดยั้งจนมีที่ท้าวว่าจะพิชิตศึกได้ ถ้ารัสเซียจะมีการส่งกำลังบำรุงอย่างเต็มที่ ถึงกระนั้น การบุกของรัสเซียนั้นก็ทำให้เยอรมนีต้องถอนกำลังส่วนหนึ่งจากแนวรบตะวันตกมาตรึงแนวรบตะวันออกไว้ เป็นเหตุให้แผนการเผด็จศึกฝรั่งเศสชะงักงัน ททัพอเยอรมันภายใต้การนำโดย นายพล ปอล ฟอน ฮินเดนเบิร์ก (Paul Von Hindenberg) และ นายพล อิริค ลูเดนดอร์ฟ (Erich Ludendorff) ได้พิชิตศึกกับรัสเซียในเดือนกันยายน ณ ยุทธภูมิตันเนนเบิร์ก (Tannenberg ในปรัสเซียตะวันออก) และที่หมู่ทะเลสาบมาซูลีเยน (Masulian Lakes ในปรัสเซียตะวันออก) ต่อจากนั้น ททัพอเยอรมันและทัพออสเตรียได้บุกโปแลนด์ รัสเซียพยายามป้องกันทั้ง ๆ ที่ขาดกำลังอาวุธและเสบียงอาหาร ในต้นเดือนธันวาคมนั่นเอง รัสเซียก็สามารถตรึงกำลังฝ่ายบุกไว้ได้ที่กรุงวอร์ซอ แต่ฝ่ายบุกก็บุกอีกทางหนึ่งโดยมุ่งข้ามเทือกเขาคาร์ปาเทียนส์ (Carpathians) เข้าสู่แคว้นยูเครน (Ukraine) ซึ่งเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของรัสเซียในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1915 เยอรมนีเริ่มเป็นฝ่ายรบรุกรัสเซีย รัสเซียสูญเสียโปแลนด์และบริเวณภูมิภาคทะเลบอลติก ตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำดวีนนา (Dvina) จรดพรมแดนรูเมเนีย (Rumenia) รัสเซียภายใต้การนำโดยนายพล อะเล็กซี บรูซิโลฟ (Aleksai Brusilov) ได้รุกตอบโต้บ้างในฤดูร้อน ปี 1916 แต่ก็ต้องล่าถอยด้วยขาดอาวุธและเสบียงอาหาร

ส่วนฝ่ายไตรมิตรได้ญี่ปุ่นเข้าร่วมรบในวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1915 โดยมีหน้าที่ส่งกำลังบำรุงให้แก่รัสเซียในแนวรบตะวันออก ในวันที่ 26 สิงหาคม อิตาลีร่วมรบโดยลงนามในสนธิสัญญาลับที่ลอนดอน ฝ่ายมหาอำนาจยุโรปกลางได้จักรวรรดิออตโตมัน (Ottoman Empire) เข้าร่วมรบในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1915 โดยมีหน้าที่บุกรัสเซียทางทะเลดำ เป็นเหตุให้ฝ่ายไตรมิตรต้องรับช่วยรัสเซียโดยมีจุดประสงค์ดังนี้.-

1. บีบบังคับจักรวรรดิออตโตมันให้ถอนตัวออกจากสงคราม
2. เปิดช่องแคบบอสต็พรัส (Bosporus) และดาร์ดาแนลส์ (Dardanelles)
3. ขจัดภัยคุกคามมิให้มาสู่คลองสุเอซ (Suez) และบริเวณตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นเส้นทางการค้าและเส้นทางติดต่อระหว่างอังกฤษกับอาณานิคมของตนทั่วโลก

ในกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1915 นายวินสตัน เชอร์ชิลล์ (Winston Churchill) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือแห่งอังกฤษได้เสนอแผนบุกช่องแคบดาร์ดาแนลส์ (Dardanelles Plan) โดยใช้กองทัพเรือบุกเข้ายึดคาบสมุทรกาลิโพลี (Gallipoli) ปรากฏว่าการปฏิบัติการทางทหารครั้งนั้นล้มเหลว กองทัพจักรวรรดิออตโตมันภายใต้การนำของ มุสตาฟา เคมาล (Mustapha Kemal) ได้ทำลายกองทัพอังกฤษและตรึงกำลังทหารอังกฤษจำนวนมหาศาลให้ติดชะงักงันที่ตะวันออกกลาง

บรรดารัฐต่าง ๆ ในคาบสมุทรบอลข่านได้ไหวตัวในปี ค.ศ. 1915 เช่นกัน ในเดือนตุลาคม บัลแกเรีย (Bulgaria) ประกาศร่วมรบข้างมหาอำนาจยุโรปกลางโดยบุกเข้าพิชิตเซอร์เบีย (Serbia) ส่วนรูเมเนียประกาศรบข้างไตรมิตรในปี ค.ศ. 1916 และกรีซเข้าร่วมฝ่ายไตรมิตรในปีต่อมา

สงครามได้อุบัติขึ้นทั้งสองด้านกระหนาบเยอรมนี (ดังบรรยายมาแล้ว) ครั้นถึง ค.ศ. 1916 สงครามถึงจุดที่ไปต่อไปมิได้ สหรัฐอเมริกาเสนอตัวไกล่เกลี่ยด้วยหลักการให้ทุกฝ่ายคืนสู่สถานะเดิม โดยยึดหลักการกำหนดตามแนวเชื้อชาติ (Principle of Nationality) แต่เยอรมนีและออสเตรียเพิกเฉย รัสเซียเองเดือดร้อนมิใช่น้อยเพราะจักรวรรดิรัสเซียเองประกอบด้วยดินแดนต่างเชื้อชาติมากมาย รวมทั้งโปแลนด์ด้วย (ขณะนั้นโปแลนด์ได้ลุกฮือขึ้นช่วยออสเตรีย และเยอรมนีขับรัสเซียออกจากโปแลนด์) ในวันที่ 5 พฤศจิกายน ค.ศ. 1916 ออสเตรียและเยอรมนีได้ร่วมแถลงการณ์ว่าจะสถาปนาโปแลนด์เป็นประเทศเอกราช แถลงการณ์ดังกล่าวขัดกับจุดประสงค์ของเยอรมนีเองที่มุ่งจะทำสนธิสัญญาสันติภาพ (Peace Treaty) แยกต่างหากกับรัสเซียเพื่อพิชิตสงครามกับอังกฤษและฝรั่งเศส บทบาทเยอรมันปิดโอกาสเช่นนั้นโดยปริยาย ฝรั่งเศสพยายามดึงรัสเซียไว้ มิให้แยกทำสนธิสัญญาสันติภาพกับเยอรมนีโดยลงนามในข้อตกลงลับในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1917 มีความโดยสรุปดังนี้.-

1. รัสเซียจะยินยอมให้ฝรั่งเศสมีโอกาสขยายดินแดนไปสู่ลุ่มแม่น้ำไรน์ (Rhine)
2. ฝรั่งเศสจะยินยอมให้รัสเซียมีโอกาสขยายดินแดนทางตะวันออก คือ โปแลนด์¹

¹ George E. Kennan, *Russia and The West Under Lenin and Stalin* (N.Y.: A Mentor Book, New American Library 1916), p. 41

รัสเซียไม่มีทางเลือกเป็นอื่น ถ้าถอนตัวจากสงคราม ชาร์นิโคลาสที่ 2 มิได้ทรง
แน่วพระทัยว่า ญี่ปุ่นจะใช้มาตรการโอบล้อมบังคับรัสเซียให้ทำสงครามต่อไป สงครามดำเนินต่อไป
โดยออสเตรเลียเริ่มทาบทามขอสงบศึก แต่อังกฤษและฝรั่งเศสไม่รับข้อเสนอ เยอรมนีเองต้อง
การเลิกรบ แต่วงการทหารมั่นใจในชัยชนะไม่ยอมวางอาวุธมาเจรจากันทีใดะ ในรัสเซีย ประชาชน
แสดงความเบื่อหน่ายสงครามอย่างเห็นได้ชัด โดยเรียกร้องต้องการ “ที่ดิน สันติภาพ และ
ขนมปัง” รัฐสภาดูมา (Duma) ก็พยายามเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และแสดง
ปฏิริยาเด่นชัดในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1915 แต่ชาร์ก็ยังทรงเพิกเฉย ทรงมุ่งความสนพระทัย
ไปที่สงครามมากกว่าปัญหาในแนวหลัง ในเดือนสิงหาคม ชาร์เสด็จสู่แนวหน้า ทางแนวหลัง
รัสเซียเริ่มตกอยู่ภายใต้อำนาจอิทธิพลของนายกริโกรี รัสบูติน (Grigori Rasputin) ซึ่งเป็นคนโปรด
ของซารีนา (Tsarina- พระราชินี) ระบบราชการแผ่นดินเริ่มปั่นป่วนด้วยเหตุการฉ้อราษฎร์
บังหลวงอย่างกว้างขวาง ทางด้านเศรษฐกิจก็ปรากฏว่าเกิดภาวะข้าวขาดแคลนมากแวงในรอบปี
ค.ศ. 1916 กรรมกรผลงานเดินขบวนประท้วง ระบบการสื่อสารคมนาคมทั่วประเทศปั่นป่วน
ไร้ประสิทธิภาพเป็นส่วนใหญ่ ผลักดันให้เกิดภาวะข้าวขาดแคลนมากแวงรุนแรงขึ้น ความไม่สงบ
เป็นจลาจลเกิดบ่อยครั้ง เสียงสาปแช่งให้ล้มระบอบประชาธิปไตย และยุติสงครามดังก้องขึ้น
ในช่วงปี ค.ศ. 1916 เมืองเซนต์ ปีเตอร์สเบิร์ก เริ่มเข้าสู่ภาวะอนาธิปไตย รัฐสภาและทหาร
ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการล้มอำนาจซาร์ รัฐสภาเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการปฏิบัติ ประชาชนลุกฮือ
ขึ้นอย่างซาร์ไม่อาจจะทรงควบคุมสถานการณ์ได้อย่างใดได้ ในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1917
การปฏิวัติย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ เมื่อบ้านเมืองต้องเผชิญสงคราม ผู้คนอดอยากย่อม
บังเกิดความคับแค้นที่ซาร์ทรงเห็นสงครามในแนวหน้าสำคัญกว่าปากท้องของประชาชนใน
แนวหลัง การย้ายทหารจากกรุงเซนต์ ปีเตอร์สเบิร์กไปสู่แนวหน้า เปิดโอกาสให้ชาวนาและ
กรรมกรก่อการปฏิวัติขึ้น การล้มล้างอำนาจซาร์โดยวิธีการปฏิวัตินั้นบรรลุผลโดยเกิดขึ้นเอง
และดำเนินไปเองโดยปราศจากผู้นำ² เพราะไม่มีพรรคใดในขณะนั้นคาดว่าจะเป็นปฏิวัติได้สำเร็จ
ไม่มีฝ่ายใดวางแผนปกครองประเทศรับสืบทอดอำนาจจากซาร์ บรรดาผู้นำส่วนใหญ่อยู่ในค่าย
กักกันบ้าง ถูกจองจำบ้าง ถูกเนรเทศอยู่ต่างประเทศบ้าง แม้แต่กลุ่มบอลเชวิค (Bolshevik) เอง
ก็อ่อนแอจนขาดกำลังเงิน ขาดประสบการณ์และมีได้เตรียมตัวเพื่อปฏิวัติ ผู้นำคือ นายวลาดีมีร์
อิลิช อุลซานอฟ หรือที่รู้จักกันในชื่อ เลนิน (Vladimir Ilyich Ulijanov-Lenin, ค.ศ. 1870-1924)
ก็ลี้ภัยอยู่ในสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อทหารปฏิวัติจะฆ่าฟันฝ่ายปฏิวัติ การปฏิวัติจึงสำเร็จ ภาวะ

²ตามประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นโดยฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย การปฏิวัติเกิดขึ้นด้วยน้ำมือของกรรมกร
และชาวนา ผู้เจริญรอยตามกลุ่มบอลเชวิคผู้นำ

อนาธิปไตยขนาดทั่ว รัฐบาลจับต้นชนปลายไม่ถูก ฝ่ายปฏิวัติเองเมื่อได้อำนาจแล้วก็ไม่มีจุดมุ่งหมายแน่ชัดหรือแผนการใด รัฐสภาเป็นสิ่งตกทอดมาสู่ฝ่ายปฏิวัติ ฝ่ายปฏิวัติได้จัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาล (Provisional Government) ขึ้น

บรรดามหาอำนาจมีทรรศนะอย่างไรต่อการปฏิวัติในรัสเซีย?

ทรรศนะของบรรดามหาอำนาจต่อการปฏิวัติในรัสเซีย

บรรดามหาอำนาจส่วนใหญ่มิได้เฉลียวใจว่า รัสเซียได้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ความปั่นป่วนภายในรัสเซียเป็นที่ยอมรับว่ามีปรากฏ แต่ไม่มีผู้ใดคาดว่าจะเป็นภัยร้ายแรงขึ้นทุกที จนก่อเกิดการพลิกแผ่นดินได้ บรรดามหาอำนาจมุ่งแต่จะพิชิตศึกในแนวรบด้านต่าง ๆ และเห็นความสำคัญของรัสเซียในฐานะที่เป็นมหาอำนาจทางทหาร ถ้ารัสเซียรบอยู่ข้างฝ่ายใดย่อมได้เปรียบแก่ฝ่ายนั้น ไตรมิตรต้องการให้รัสเซียรบต่อไปในแนวรบตะวันออกเพื่อกระหนาบเยอรมนีมิให้รบได้เต็มที่ในแนวรบตะวันตก ส่วนเยอรมนีต้องการให้รัสเซียถอนตัวจากสงครามเพื่อตัดศึกกระหนาบข้าง ทั้งนี้ ทั้งสองฝ่ายมิได้ตระหนักว่า ในต้นปี ค.ศ. 1917 นั้น ศักยภาพทางทหารของรัสเซียลดลงเป็นอย่างมากและภาวะวิกฤติในรัสเซียอันสืบเนื่องมาจากภาวะสงครามและภาวะเศรษฐกิจทรุดหนักก็กำลังโหมกระหน่ำรอบด้าน จนทำให้รัสเซียแทบล้มทั้งยืน ได้มีผู้วิจารณ์ว่าภาวะวิกฤติเช่นนั้นรุนแรงเทียบเท่ากับภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 16³ ชาวรัสเซียมิได้ยืนและได้ยลโลกภายนอกแล้ว สิ่งที่ผู้คนสนใจถือว่าเป็นเรื่องสำคัญชนิดคอขาดบาดตาย คือ ภาวะวิกฤติภายในประเทศที่มีผลโดยตรงต่อทุกคน การหวังผลประโยชน์แผ่ขยายอิทธิพลโดยการร่วมสงครามโลกเป็นสิ่งที่ไม่มีชาวรัสเซียผู้ใดสนใจ นอกจากในวงการเมืองเท่านั้น สิ่งที่ทุกคนต้องการคือความสงบสุข มีอาหารอิ่มปากอิ่มท้อง ทั้งผู้นำรัสเซียและมหาอำนาจมิได้ตระหนักถึงความต้องการอันแท้จริงนั้นของชาวรัสเซีย

ผู้นำรัสเซียเองถือว่า การเข้าสู่สงครามโลกหมายถึงการได้รับผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ ที่ตนเคยปรารถนามาช้านาน ที่สำคัญคือ การควบคุมสองช่องแคบ ผู้นำรัสเซียจึงมุ่งทำสงครามเต็มที่และได้เลื่อนการปฏิรูปรัสเซียออกไปให้นานวัน โดยปิดหูปิดตาต่อสภาพความเป็นจริง มหาอำนาจทุกฝ่ายก็ปิดหูปิดตาไม่รับรู้ความเป็นจริงว่า รัสเซียหมดสิ้นพลังอำนาจทางทหารในการสู้รบอีกต่อไป ไม่ว่าจะร่วมรบกับพันธมิตรหรือสู้รบป้องกันตนเอง แม้เมื่อบรรดาราชทูตประชุมกันที่กรุงเซนต์ ปีเตอร์สเบิร์กในเดือนมกราคม ค.ศ. 1917 เพื่อพิจารณาฐานะอำนาจของรัสเซีย มหาอำนาจทั้งหลายก็ยังมิได้ล่วงรู้ถึงสภาพอันแท้จริงของรัสเซียว่า รัสเซีย

³Kennan, *op. cit.*, p. 10

เปรียบเทียบประจักษ์ผลไม่ที่สุดจอมจวนจะร่วงหล่นจากต้น ดูภายนอกรัสเซียยังคงความเป็นมหาอำนาจยิ่งใหญ่ ทว่าภายในเป็นโพรงกลาง การดำเนินนโยบายของบรรดามหาอำนาจที่มีต่อรัสเซียจึงขึ้นอยู่กับบนรากฐานแห่งความเข้าใจว่า รัสเซียเป็นมหาอำนาจทางทหารที่จักมีบทบาทสำคัญพอที่จะชี้แพ้ชนะแก่คู่สงครามได้

เมื่อเกิดปฏิวัติขึ้น ฝ่ายไตรมิตรมองการปฏิวัติไปในแง่ให้คุณประโยชน์แก่ตน กล่าวคือ การปฏิวัติล้มล้างระบอบเอกราธิปไตยในรัสเซียและรัฐบาลใหม่กำลังนำรัสเซียไปสู่สงครามด้วยพลังใหม่ที่แข็งแกร่งยิ่ง ในขณะที่ฝ่ายเยอรมนีมีทรรศนะเป็นตรงกันข้าม⁴ เยอรมนีได้อุปถัมภ์พวกบอลเชวิคมาช้านานแล้ว ด้วยความหวังที่จะให้เป็นกลุ่มอิทธิพลผลักดันถ่วงรัฐบาลมิให้ทำสงครามได้เต็มขีดความสามารถ พวกบอลเชวิคเป็นกลุ่มหัวรุนแรงที่ต่อต้านสงครามอย่างเด่นชัดที่สุด การปฏิวัติในรัสเซียเสริมสร้างความหวังของเยอรมนีมากขึ้น เพราะรัสเซียมีรัฐบาลใหม่ที่ประกอบด้วยฝ่ายสังคมนิยมและฝ่ายบอลเชวิคอยู่บ้าง ย่อมเป็นฝ่ายถ่วงมิให้รัสเซียเข้าสู่สงคราม

บทบาทของรัฐบาลเฉพาะกาล

รัฐบาลเฉพาะกาลนำโดยเจ้าชายลาวอฟ (Prince Lvov) ซึ่งเป็นคนมีหัวอนุรักษนิยม และรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ คือ นายพอล เอน มิลิวคอฟ (Paul N. Mililukov) ทั้งสองท่านเชื่อว่าควรทำสงครามต่อไป ปัญหาที่มีอยู่ว่า รัสเซียในยุคปฏิวัติต้องตระหนักให้ดีกว่าก่อนว่า จะร่วมสงครามโลกเพื่อจุดประสงค์ใด ในวันที่ 5 มีนาคม รัฐบาลเฉพาะกาลได้ดำเนินนโยบายเรียกร้องสันติภาพทั่วไป (General Peace) และการปฏิบัติตามพันธกรณีที่มีต่อพันธมิตรของตน เป็นการดำเนินนโยบายดั้งเดิมของรัสเซียอันได้แก่ การควบคุมสองช่องแคบ คือ บอสโพรัส และดาร์ดาแนลส์ เพื่อเป็นทางออกสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน การทำสงครามต่อไปจนถึงที่สุดเท่านั้น จึงจะทำให้รัสเซียได้สิ่งที่ตนต้องการ

ฝ่ายโซเวียต (Soviet) ซึ่งประกอบด้วยกรรมกร ทหาร และปัญญาชนในกรุงปีโตรกราด (Petrograd—หรือ เซนต์ ปีเตอร์สเบิร์ก) ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาล ในวันที่ 14 มีนาคม โซเวียตประกาศว่า การทำสงครามโลกและการทำสนธิสัญญาลับต่าง ๆ ล้วนมีจุดมุ่งหมายต้องการดินแดน สงครามโลกจึงเป็นสงครามต่อสู้ลักษณะจักรวรรดินิยม (Imperialistic War) โซเวียตต้องการยุติสงครามโดยทุกฝ่ายยินดียุติเอง มิใช่ว่ารัสเซียเป็นฝ่ายถอนตัวแต่ฝ่ายเดียว และแยกทำสนธิสัญญาสันติภาพต่างหากกับเยอรมนี การปฏิวัติในรัสเซียควรจะส่งผลก่อเกิด

⁴ Ibid., p. 41.

ปฏิวัติในลักษณะเดียวกันขึ้นในยุโรปตะวันตก เพราะการปฏิวัติทั่วยุโรปจะบีบบังคับให้ทุกฝ่ายต้องยุติสงคราม โดยยึดหลักการที่ว่าทุกฝ่ายคืนสู่สถานะเดิม (Status Quo-ante) เป็นการยุติสงครามโดยไม่มีการแพ้ชนะ ไม่มีการผนวกดินแดน และไม่มีการลงโทษฝ่ายแพ้

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าโซเวียตต้องการดำเนินนโยบายต่างประเทศแนวหนึ่ง ฝ่ายรัฐบาลดำเนินนโยบายไปอีกแนวหนึ่งเป็นการตรงกันข้าม การดำเนินนโยบายของรัฐบาลเป็นการมองการณ์ในระยะสั้น เพราะมิได้คำนึงถึงการณั้ไกล คือ ภาวะการณ์ในประเทศว่าอาจก่อความไม่สงบมากขึ้นเพราะความหิวโหย ไม่พอใจสภาพความเป็นอยู่ของตนทั้งเบื้องหน้าภาวะสงครามด้วย รัฐบาลได้เสียอำนาจเสื่อมความนิยมเพราะมิได้แก้ปัญหาค่าสำคัญภายในประเทศ คือ ปากท้องของประชาชน รัฐบาลเลื่อนการปฏิรูปออกไปโดยเข้าสู่สงครามต่อไป ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลเองประสบกับภาวะการใช้อำนาจซ้อนกัน (Dualism) กล่าวคือ ต้องใช้อำนาจแบ่งกับพวกโซเวียตและกลุ่มที่มีหัวคิดรุนแรงที่สุด กลุ่มบอลเชวิคเป็นกลุ่มน้อย รัฐบาลขาดอำนาจเด็ดขาดที่จะปกครองประเทศ รักษาความสงบสุข และระเบียบแบบแผน รัฐบาลประสบความยากลำบากเพราะไร้การประสานงานกับทุกฝ่าย รวมทั้งพวกบอลเชวิคเองก็ล้วนมีจุดประสงค์แตกต่างกัน ฐานะรัฐบาลเฉพาะกาลจึงอ่อนแอไม่มั่นคงเท่าที่ควร

รัฐบาลเฉพาะกาลได้ทำสงครามต่อไปโดยบุกแคว้นกาลิเซียภายใต้การนำของนายพลบรูซิลอฟ แผนรบรุกของบรูซิลอฟ (Brusilov Offensive) ที่ได้เริ่มขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1917 ได้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพทางทหารรัสเซียอย่างเด่นชัด กองทัพรัสเซียล่าถอยขาดขวัญกำลังใจและขาดระเบียบวินัย การที่รัฐบาลเฉพาะกาลจำต้องเปิดแนวรบเช่นนั้น เป็นเพราะรัสเซียต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากมหาอำนาจตะวันตก รวมทั้งจากสหรัฐอเมริกาในการบูรณะปฏิสังขรณ์ประเทศ ฝ่ายไตรมิตรได้มีส่วนผลักดันให้รัฐบาลเฉพาะกาลต้องทำสงครามต่อไป สหรัฐอเมริกาได้ส่งคณะผู้แทนภายใต้การนำของนายเอลิฮู รูท (Elihu Root) ไปเจรจาทันทีที่รัสเซีย โดยเสนอข้อเรียกร้องเป็นเชิงบังคับว่า ถ้าไม่รบ สหรัฐอเมริกาก็จะไม่ให้เงินกู้ยืม ("No fight no loan")⁵ การเปิดแนวรบจึงเป็นการเอาใจฝ่ายไตรมิตร โดยหวังผลภายหน้าที่ยาวนาน แต่มิได้คำนึงถึงกำลังอำนาจของรัสเซียว่าจะปฏิบัติภารกิจบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ และมีได้คำนึงถึงภาวะทรกกับทรุดของรัสเซียภายในประเทศ รัฐบาลเฉพาะกาลมุ่งทำสงครามมากกว่าจะมุ่งแก้ความเสื่อมโทรมภายในประเทศ

แม้แต่นายอะเล็กซานเดอร์ คาเรนสกี (Alexander Karensky) ผู้เป็นนายกรัฐมนตรีเองก็กล่าวว่า รัฐบาลได้เสนอโครงการปฏิรูปหลายด้าน แต่การปฏิรูปเหล่านั้นมิได้สนองตอบความ

⁵ Ibid., p. 30.

ต้องการรีบด่วน (immediate needs) ของมวลชนอันได้แก่ สันติภาพ ที่ดินทำมาหากิน และอาหาร เช่น เสนอโครงการเกี่ยวกับด้านนิติบัญญัติ เป็นต้น

กองทัพเริ่มปั่นป่วนระส่ำระสายทั้งในแนวหน้าและแนวหลัง บรรดาปัญญาชนเริ่มต้นตัวมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะเมื่อได้ผู้นำที่ทรงพลังและเก่งกาจในด้านการโฆษณาชวนเชื่อ บรรดาผู้นำของฝ่ายบอลเชวิคได้เดินทางกลับรัสเซีย เริ่มด้วยเลนิน เขาได้รับอนุญาตจากเยอรมนีให้เดินทางโดยรถไฟผ่านเยอรมนีถึงรัสเซียเมื่อวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1917 เลนินตั้งจุดมุ่งหมายที่จะล้มอำนาจรัฐบาลเฉพาะกาลมากกว่าจะเห็นด้วยกับการร่วมรัฐบาลเฉพาะกาล เลนินปลุกระดมมวลชนภายใต้การนำของพวกเขาบอลเชวิค และได้เสนอโครงการที่ค่อนข้างจะมีลักษณะรุนแรงมาก โดยสรุปความสำคัญดังนี้.–

1. จัดตั้งกองทัพและตำรวจรัสเซีย
2. กำจัดข้าราชการประจำ
3. โอนกิจการธนาคารมาเป็นของรัฐ
4. ควบคุมการผลิตทางเศรษฐกิจ
5. จำหน่ายจ่ายแจกสินค้าและบริการต่าง ๆ
6. แบ่งสรรปันส่วนที่ดิน⁶

นอกจากนั้น เลนินยังเสนอหลักการว่าด้วยชนชาติต่าง ๆ (Principle of Nationalities) ว่าควรอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักการกำหนดวิญญัตติด้วยตนเอง (Principle of Self-Determination) บรรดาชนชาติต่าง ๆ ที่มีได้เป็นรัสเซียหากแต่รวมอยู่ในจักรวรรดิรัสเซียมีสิทธิแยกตัวออกเป็นเอกราชได้

ในเดือนมิถุนายน ผู้นำอีกผู้หนึ่ง คือ นายลีออน ทรอตสกี (Leon Trotsky, ค.ศ. 1879-1940) เดินทางกลับมาถึงรัสเซีย เลนินและทรอตสกีได้เริ่มบทบาทนำบอลเชวิคเข้าครอบงำพวกโซเวียตและข่มขู่รัฐบาลเฉพาะกาล อำนาจของรัฐบาลเฉพาะกาลจึงค่อนข้างจะอ่อนแอด้วยไร้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศและขาดผู้นำที่เข้มแข็งมีความสามารถอย่างแท้จริงที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ คาเรนสกีเองถูกบีบบังคับจากฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาในรัฐบาลที่ตนต้องพึ่งพาโดยไม่ไว้วางใจเท่าใดนัก นายพลลาฟร์ คอร์นิลอฟ (General Lavr Kornilov) ได้เสนอการปกครองเผด็จการแบบทหารแต่คาเรนสกีไม่เห็นด้วย โดยเนื้อแท้แล้ว คาเรนสกีอ่อนแอมากต้องอยู่ในอาณัติของพวกเขาโซเวียต ไม่กล้าทำอะไรโดยลำพัง ยิ่งกว่านั้นคาเรนสกียังมุ่งกำจัดความวุ่นวายของฝ่ายซ้าย โดยมุ่งไปที่ฝ่ายบอลเชวิค ซึ่งชอบเดินขบวนตามเมืองใหญ่

⁶George "on Rauch, A History of Soviet Russia (N.Y. : Praeger Publishers, 1972), p. 43.

ความพ่ายแพ้ในแนวรบจากแผนรุกของบรูซิโลฟ ได้มีส่วนกระตุ้นให้พวกโซเวียต
ก่อการร่นวายุถึงขั้นจะเป็นการจลาจลลุกฮือขึ้นในกรุงปีโตรกราด ในเดือนกรกฎาคมบรรดา
ผู้นำของบอลเชวิคเองนั้นยังไม่พร้อมที่จะยึดอำนาจในระยษะนั้น แต่จำเป็นต้องเข้าร่วม กบฏลุกฮือ
ล้มเหลว บรรดาผู้นำต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ เลนินหนีไปฟินแลนด์ รัฐบาลเฉพาะกาล
มาได้คิดว่าควรกำจัดบอลเชวิคเมื่อสายเกินแก้ บรรดาผู้นำบอลเชวิคถูกจับบ้าง หนีไปดำเนิน
การขบวนการใต้ดินบ้าง บอลเชวิคเองเป็นกลุ่มน้อยในรัฐบาลเฉพาะกาล กลุ่มใหญ่คือบรรดา
นักปฏิวัติสังคมนิยม (Social Revolutionaries-SR) บอลเชวิคได้ตั้งโซเวียตขึ้นในกองทัพต่าง ๆ
ตามแนวรบ โฆษณาชวนเชื่อว่าจะสามารถสนองตอบความต้องการรับด่วนของมวลชนได้

การปฏิวัติครั้งที่สอง

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1917 บอลเชวิคพอจะรู้ว่ารัฐบาลอ่อนแอ เลนินเร่งรัดให้รับ
ฉวยโอกาสปฏิวัติ ไม่ควรรอคอยใช้เล่ห์เพทุบายทางการเมืองที่จะชิงอำนาจ รัฐบาลเฉพาะกาล
อ่อนแอพร้อมที่จะล้มพับเมื่อใดก็ได้ ถ้ารอคอยเลือกตั้งผู้แทนเป็นรัฐบาล โดยเป็นฝ่ายมี
เสียงข้างมาก บอลเชวิคจะไม่มีหวังได้อำนาจแน่นอนตามวิถีทางประชาธิปไตย แม้จะมีหนทาง
สร้างความนิยมให้แก่ตนเองด้วยการปฏิบัติต่อไปนี้.-

1. ช่วยรัฐบาลรักษาสันติสุขภายในประเทศ เป็นการสร้างแนวร่วมร่วมมือกับรัฐบาล
เฉพาะกาล แต่วิธีนี้ช้าเกินไปปรอมได้
2. รอคอยรัฐบาลให้ล้มลงไปต่อหน้าต่อตาก่อน แล้วตนขึ้นมาเป็นรัฐบาลตาม
วิถีทางประชาธิปไตย เพราะไม่มีผู้ใดจะแก้ปัญหให้ได้
3. รักษาสันติสุขเองเพื่อสร้างความนิยมให้ประชาชนเลือกตนเป็นรัฐบาล แต่วิธีนี้
ก็ช้าเกินไป

ในขณะที่เกิดสงครามร่นวายุเป็นจลาจลโดยฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาในรัสเซียนั้น
เยอรมนีได้ดำเนินการรุกรานเข้าครอบครองภาคเหนือของชายฝั่งทะเลบอลติกและบริเวณเมือง
ริกา (Riga) บรรดามหาอำนาจฝ่ายไตรมิตรก็มีที่ท่าจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของรัสเซีย
ด้วยการเข้าประชุมพิจารณาสถานการณ์รัสเซียในเดือนพฤศจิกายน ภาวะบีบคั้นจากภายนอก
และการจลาจลภายในล้วนเป็นภาวะการณ์เอื้ออำนวยให้ฝ่ายบอลเชวิคพิจารณาถึงการยึดอำนาจ
รัฐ หากแต่เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในพวกบอลเชวิคเอง เลนินต้องการให้ยึดอำนาจโดยใช้
กำลังพวกโซเวียต แล้วให้พวกบอลเชวิคนำในการปกครองโดยตรง แต่ทروتสกีเห็นว่าควร
ก่อการจลาจลแล้วเปลี่ยนรัฐบาลโดยสันติวิธี

ฝ่ายรัฐบาลเฉพาะกาลเองก็วิตกภาวะการรบรุกของพวกเขาเยอรมันและเริ่มตัดสินใจที่จะทิ้งเมืองปีโตรกราดให้แก่พวกเยอรมันแล้วจะย้ายไปตั้งรัฐบาลที่มอสโกแทน การทิ้งเมืองปีโตรกราดและกองทหารก็ยังประจำการ ณ เมืองนั้นเอื้ออำนวยโอกาสอเนกอนันต์แก่ฝ่ายบอลเชวิค ในวันที่ 8 ตุลาคม เลนินเดินทางเข้าสู่เซียงเพื่อวางแผนยึดอำนาจด้วยตนเอง สองวันต่อมา พวกบอลเชวิคเรียกประชุมคณะกรรมการกลางเพื่อตั้งคณะผู้บริหารสูงสุด (Politburo) และเริ่มดำเนินการควบคุมกองทหารในปีโตรกราดเสียเอง รัฐบาลอ่อนแออย่างเด่นชัด โอกาสอยู่แค่เอื้อมจึงควรยึดอำนาจ ดึกวารอคอยโอกาสภายหลังที่ไม่นานอน เลนินตัดสินใจยึดอำนาจด้วยการก่อการจลาจลลุ่นวาย มือขวาของเลนินคือทรอตสกีได้ตั้งกองทัพเรียกว่า “ผู้พิทักษ์แดง” (Red guards) คาเรนสกีได้พยายามป้องกันมิให้เกิดการจลาจลโดยจำกัดอำนาจของบอลเชวิค ในวันที่ 6 พฤศจิกายน คาเรนสกีสั่งปิดโรงพิมพ์ของบอลเชวิค พวกเรดการ์ดขัดขวาง รุ่งขึ้นพวกบอลเชวิคเข้ายึดสถานที่ราชการ ระบบสื่อสารคมนาคมและยึดเมืองปีโตรกราด บอลเชวิคประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีแห่งประชาชน (Council of People's Commissars) โดยมีเลนินเป็นประธาน ทรอตสกีเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ โจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin, ค.ศ. 1879-1953) เป็นรัฐมนตรีว่าการปกครองชนชาติต่าง ๆ วันที่ 7 พฤศจิกายน ถือเป็นวันปฏิวัติที่แท้จริงสำเร็จผลของบอลเชวิค รัสเซียกลายเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ เป็นการปฏิวัติที่เกือบจะปราศจากการนองเลือด

ในวันที่ 25 พฤศจิกายน บรรดาโซเวียตได้เปิดการประชุมพิจารณาปัญหาต่างๆ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหามาตรึงๆ ให้ลุล่วงไปได้ ความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงผลักดันให้บรรดาพวกนักปฏิวัติสังคมนิยม (Social Revolutionaries) และพวกเมนเชวิค (Menshevik) ประท้วงโดยเดินออกจากที่ประชุม เป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายบอลเชวิคได้ควบคุมสถานการณ์และมีอำนาจเหนือพวกโซเวียตโดยตรง ณ ที่ประชุมเลนินได้เสนอโครงการปกครองประเทศโดยสรุปความดังนี้.-

1. สร้างรัฐสังคมนิยมแห่งชนชั้นกรรมาชีพ
2. ยุติสงคราม
3. ส่งเสริมการปฏิวัติโลก

ในวันต่อมา พวกบอลเชวิคได้จัดตั้งรัฐบาลใหม่เรียกกันทั่วไปว่า รัฐบาลโซเวียต (Soviet Government) และดำเนินการควบคุมประเทศโดยพลการ รัฐบาลใหม่นี้ได้ใช้มาตรการใหม่ควบคุมประเทศ และรักษาอำนาจของตนด้วยการตั้งองค์การตำรวจลับ (Secret Police-หรือภาษารัสเซียเรียกว่า Cheka) และเริ่มใช้มาตรการตรวจตราควบคุมสื่อสารมวลชนทุกประเภททุกระดับ ทั้งสองมาตรการนั้นได้ปรากฏในเดือนธันวาคม

เพื่อป้องกันการครหาว่ายึดอำนาจโดยพลการ รัฐบาลโซเวียตได้ยินยอมให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ปรากฏว่าพวกนักปฏิวัติสังคมนิยมได้รับเลือกตั้งเป็นฝ่ายเสียงข้างมากในสภาบอลเชวิกได้พยายามก่อกวนสภากอย่างเต็มที่ ทั้งข่มขู่ด้วยวิธีต่าง ๆ แต่ไม่สำเร็จ บอลเชวิกจึงก่อการรัฐประหารขึ้นในวันที่ 6 มกราคม ค.ศ. 1918 ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร โดยเลนินได้ให้เหตุผลดังนี้ :

“การยุบเลิกสภาผู้แทนราษฎรหมายถึง การไม่เห็นด้วยกับความคิดประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ และอย่างเปิดเผย และเป็นการแสดงถึงความนิยมเลื่อมใสในหลักการเผด็จการ สิ่งนี้ย่อมถือเป็นบทเรียนอันมีค่า [ว่าระบอบประชาธิปไตยไม่เหมาะสมสำหรับรัสเซีย]”⁷

เมื่อพิจารณาถึงท่าทีของบอลเชวิกและของฝ่ายปฏิวัติสังคมนิยม บอลเชวิกนับว่าได้เปรียบกว่ามาก เพราะมีผู้นำเช่น เลนิน ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดคอยปรับตัวอยู่เสมอจนนำพาการ และทรอตสกีซึ่งถือกันว่าเป็นนักทฤษฎีที่อัจฉริยะมาก ผู้เสริมสร้างพลังอำนาจทางทหารแก่บอลเชวิก ฝ่ายนักปฏิวัติสังคมนิยมขาดผู้นำ การตัดสินใจฉับไวมักดำเนินไปอย่างเชื่องช้า เต็มไปด้วยความลังเลไม่แน่ใจปราศจากจุดประสงค์แผนการใด ๆ ทั้งขาดประสบการณ์ทางการเมือง ฝ่ายนี้เผชิญปัญหาตัดสินใจไม่ได้ว่า ตนควรจะยินยอมให้มีการปฏิวัติ หรือจะรักษาความสงบสุขและป้องกันสภาพอนาธิปไตยโดยการป้องกันการปฏิวัติ⁸

การที่ฝ่ายนักปฏิวัติสังคมนิยมล่าถอยจากเวทีการเมืองในครั้งนั้น เปิดโอกาสให้บอลเชวิกครองรัสเซียอย่างเต็มที่นับแต่นั้นมา บอลเชวิกได้ประกาศก้องทั่วประเทศว่า การปกครองรัสเซียยุคใหม่นั้นต้องยึดถือหลักว่า อำนาจทั้งหมดต้องมอบให้แก่ฝ่ายโซเวียต เป็นการเผด็จการของมวลชนภายใต้การนำของบอลเชวิกซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจัยต่อไปนี้น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บอลเชวิกได้ครอบครองรัสเซีย

1. ทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์
2. ความอ่อนแอของระบอบจักรพรรดิราชย์ (Imperial Rule หรือ ระบอบซาร์)
3. ความสามารถของผู้นำฝ่ายบอลเชวิก
4. ความผิดพลาดของรัฐบาลเฉพาะกาล
5. ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ก่อเกิดภาวะวิกฤติภายในประเทศ

⁷ Ibid., p. 69

⁸ Ibid.

การเจรจาสงบศึกและการเจรจาสันติภาพ

เมื่อพวกบอลเชวิคได้มีโอกาสขึ้นมาอำนาจ บอลเชวิคก็ตกอยู่ในภาวะจับต้นชนปลายไม่ถูก รัฐบาลโซเวียตไร้ทั้งจุดประสงค์แน่นอน ไร้ทั้งความรอบรู้ประสบการณ์ใด ๆ ที่จะปกครองประเทศ ในสมัยที่ซาร์นิโคลาสที่ 2 ทรงปกครองจักรวรรดิรัสเซีย พวกหัวรุนแรงเหล่านี้มิได้สนใจการเมืองระหว่างประเทศเท่าใดนัก ในทรรศนะของพวกหัวรุนแรงเหล่านี้ นโยบายของซาร์ล้วนมีลักษณะละโมภหิวกระหายดินแดนและอำนาจ อิทธิพล มีลักษณะเป็นจักรวรรดินิยมถึงรากแก่น สงครามโลกในสายตาของฝ่ายหัวรุนแรง คือ สงครามของชาติจักรวรรดินิยมมายทุน ทรรศนะของบุคคลเหล่านี้จึงมีจำกัดขอบเขตเพียงนั้น สิ่งที่ฝ่ายนี้ให้ความสนใจและหมกมุ่นฝึกฝาคือ การหามาตรการปฏิบัติช่วงชิงอำนาจ ครั้นได้โอกาสปกครองประเทศ รัฐบาลชุดนั้นไม่มีแผนการปกครอง เมื่อพิจารณาแนวนโยบายต่างประเทศ บุคคลชั้นนำเหล่านั้นยังคงตกอยู่ในภาวะงุนงมอ่อนหัด เลนินได้ตั้งคำถามกับใครต่อใครว่า “เราจะมีนโยบายต่างประเทศอะไรดี” ทروتสกีผู้หมกมุ่นกับการปฏิบัติก็ตอบทันทีว่า “ข้าพเจ้าจะประกาศเรื่องการปฏิวัติสู่มวลชนทั่วโลก” คือ เรียกร้องให้มีการปฏิวัติทั่วโลก⁹ จึงนับว่าไม่เป็นเรื่องประหลาดอะไรที่รัฐบาลโซเวียตจะแสดงความอ่อนหัดออกมาอย่างช่วยไม่ได้นับตั้งแต่วาระที่ได้มีอำนาจอยู่ในมือ

ในวันที่ 8 พฤศจิกายน รัฐบาลโซเวียตได้ประกาศกฤษฎีกาเรียกร้องสันติภาพเพื่อโลก (Decree of Peace) โดยเน้นอย่างหนักแน่นว่า ประชาชนทั่วโลกควรยุติการประหัตประหารกันเอง ควรวางอาวุธ หันมาเจรจาสันติภาพที่มีหลักการยุติธรรม และเต็มไปด้วยความเป็นประชาธิปไตย ตลอดจนคำนึงถึงหลักการกำหนดวินัจฉัยตามแนวเชื้อชาติ รัฐบาลโซเวียตได้ย้ำในหลักการว่า :

“รัฐบาลพิจารณาสันติภาพว่า ควรเป็นสันติภาพที่ต้องเกิดขึ้นฉับพลันทันที คือ สงบศึกทันทีโดยไม่มีเงื่อนไข โดยปราศจากการผนวก อาที ปราศจากการผนวกดินแดนต่างชาติ ปราศจากการบีบบังคับผนวกชนเชื้อชาติต่าง ๆ และโดยปราศจากการชำระค่าปฏิกรรมสงคราม ...รัฐบาลพร้อมที่จะเซ็นสัญญาสันติภาพที่มีเงื่อนไขยุติสงคราม โดยมีเบื้องต้นมูลฐานของเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น และอย่างเสมอภาคกับทุกเชื้อชาติ ทั้งนี้ รัฐบาลมิได้พิจารณาเงื่อนไขเบื้องต้นเหล่านี้เป็นคำขาด กล่าวคือ รัฐบาลพร้อมที่จะพิจารณาเงื่อนไขสันติภาพอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้”¹⁰

⁹Victor S. Mamatey, **Soviet Russian Imperialism** (N.Y. : Van Nostrand Reinhold Company, 1964), p. 28

¹⁰Text in Alvin Z. Rubinstein, **The Foreign Policy of the Soviet Union** (New York, 1960), pp. 55-57.

การที่รัสเซียได้ประกาศเรียกร้องขอสันติภาพนั้น ถ้าพิจารณาอีกแง่หนึ่งจากคำประกาศนั้น ก็จะตระหนักได้ว่า โดยเนื้อแท้แล้ว รัสเซียประกาศเรียกร้องขอสันติภาพจากมวลชนทั่วโลก มิได้เรียกร้องสันติภาพจากรัฐบาลใดโดยเฉพาะ มีผู้วิจารณ์คำประกาศนั้นว่าการเรียกร้องขอสันติภาพโดยวิธีออกประกาศกฤษฎีกา (Decree) แสดงให้เห็นความอ่อนหัดของฝ่ายรัฐบาลโซเวียตในเชิงการทูต เพราะสันติภาพนั้นมิได้มาจากการเรียกร้องอย่างเดียว สันติภาพต้องมาจากความยินยอมพร้อมใจของทุกฝ่ายที่จะสร้างสันติภาพร่วมกัน และในการสร้างสันติภาพ เช่นนั้นต้องดำเนินไปโดยผ่านกระบวนการสลับซับซ้อนเป็นลำดับขั้นตอนที่สำคัญคือ การเจรจาต่อรองและสิ้นสุดลงด้วยการลงนามในสนธิสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร¹¹

คำประกาศนั้นยังเป็นการเรียกร้องขอสันติภาพ โดยเรียกร้องให้เหล่านักสังคมนิยมในยุโรปยื่นหยัดเรียกร้องขอสันติภาพ โดยบีบบังคับรัฐบาลของแต่ละรัฐนั้นให้เลิกประหัตประหารกันเสีย สงครามโลกยุติเร็วเท่าใดก็ย่อมเป็นผลดีแก่รัสเซียเอง อย่างน้อยรัสเซียมีต้องเผชิญหน้าเจรจากับเยอรมนีฝ่ายเดียว รัสเซียหวังที่จะให้เหล่านักสังคมนิยมดำเนินการเคลื่อนไหวเรียกร้องขอสันติภาพโดยปฏิบัติ แต่ละชาติดำเนินการแนวเดียวกันทั้งหมด โดยตั้งเป็นแนวร่วมในการเรียกร้องขอสันติภาพ ซึ่งเป็นวิถีสองเดียวที่จะยุติสงคราม¹² ทั้งนี้ รัสเซียได้ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า รัสเซียจะดำเนินการทูตอย่างเปิดเผยต่อประชาชน การทูตแบบลับตั้งอดีตจะหมดสิ้นไป ประชาชนทั่วโลกจะได้ทราบความเคลื่อนไหวของการต่างประเทศอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสนับสนุนหลักการดังกล่าวนั้น รัฐบาลโซเวียตได้แสดงเจตนาบริสุทธิ์ด้วยการพิมพ์เผยแพร่เอกสารสนธิสัญญาฉบับต่าง ๆ ที่จักรวรรดิรัสเซียได้ลงนามร่วมกับชาติต่าง ๆ ยังความตื่นตะลึงมาสู่สหรัฐอเมริกา และยังความอัปยศระอัครระอ่วนใจมาสู่ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่อมาในวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1918 รัฐบาลโซเวียตได้ประกาศไม่รับผิดชอบต่อหนี้สินใด ๆ ที่จักรวรรดิรัสเซียก่อไว้

ความเคลื่อนไหวของรัสเซียในช่วงระยะเวลาที่ครองอำนาจไม่ถึงเดือนเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่อให้เห็นว่ารัสเซียได้พยายามคืนชนสลดภาวะต่าง ๆ นับตั้งแต่เรื่องสงครามไปจนถึงเรื่องหนี้สิน ซึ่งไม่มีมหาอำนาจฝ่ายใดจะเข้าใจ หรือเห็นอกเห็นใจได้ ในขณะที่รัสเซียเสนอให้มีการสงบศึก โดยเปิดการเจรจาร่วมกันทุกฝ่าย รัสเซียได้ทาบทามเจรจาสงบศึกกับเยอรมนีด้วย เป็นการแยกตัวทำสนธิสัญญาสันติภาพ (Peace Treaty) เยอรมนีเองต้องการปิดแนวรบตะวันออกอยู่แล้ว จึงรับข้อเสนอของรัสเซียทันที ทั้งสองได้เปิดการเจรจากันขึ้นที่เมืองเบรสท์

¹¹Mamatey, p. 28

¹²Kennan, p. 40.

ลิตอฟ (Brest-Litovsk-ที่ตั้งกองบัญชาการรบของเยอรมนีในแนวรบตะวันออก) เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน ได้มีการตกลงสงบศึกและเปิดการเจรจาสันติภาพทันทีในเดือนธันวาคม ฝ่ายรัสเซียดำเนินการเจรจาถ่วงขีดยื้อเพื่อสร้างกำลังทัพไปด้วยในเวลาเดียวกัน เยอรมนีและออสเตรียได้ตั้งข้อเรียกร้องต่อรัสเซียว่า ต้องการให้ภูมิภาคในเทือกเขาคอเคซัส (Trans-caucasus- ได้แก่ บาคูม (Batum) คาร์ส (Kars) และอันดาฮัน (Andahan)) โปแลนด์ ลิทัวเนีย คอร์ทแลนด์ (Courtland) อุเครน และฟินแลนด์ เป็นเอกราช โดยมีกองทัพฝ่ายนั้นยึดครองโดยตลอด ข้อเรียกร้องนี้ถ้ารัสเซียปฏิบัติตามย่อมหมายถึงการสูญเสียดินแดนเหล่านั้น ซึ่งเป็นรัสเซียภาคตะวันตกส่วนที่ซาร์ปีเตอร์มหาราช และซาร์นาแคทเธอรีนได้ทรงต่อสู้ให้ได้มาด้วยความยากลำบาก เป็นการสลายตัวของจักรวรรดิรัสเซียโดยสิ้นเชิง การยึดครองยังหมายถึงอันตรายต่อรัสเซียด้วย ข้อเสนอนี้ทำให้รัสเซียชะงัก ลังเล และเริ่มก่อเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับเยอรมนี ในเวลาเดียวกันรัสเซียได้พยายามเรียกร้องขอให้ย้ายการเจรจาไปที่กรุงสตอกโฮล์ม (Stockholm) เพื่อให้ทั่วโลกรับทราบ แต่เยอรมนีไม่ยินยอม

เยอรมนียื่นกรณความจำเป็นในการยึดครองดินแดนภาคตะวันตกของรัสเซีย และแจ้งเจตจำนงว่าจะถอนทหารเมื่อการเจรจาสันติภาพสิ้นสุดลงด้วยดี ฝ่ายรัสเซียเสนอเงื่อนไขให้ถอนทหารก่อน พร้อมกับการสลายตัวทางทหารของรัสเซีย แล้วค่อยเจรจาสันติภาพ และเสนอให้มีการลงประชามติ (Referendum) ในรัฐภาคตะวันตกของรัสเซียว่า ประชาชนต้องการรวมกับรัสเซีย หรือต้องการแยกเป็นเอกราช แต่เยอรมนีไม่ยินยอมตามข้อเรียกร้องข้างต้นของรัสเซีย อาจจะกล่าวได้ว่า ข้อเสนอของเยอรมนีเรื่องต้องการให้รัฐต่าง ๆ ในภาคตะวันตกของรัสเซียเป็นเอกราชนั้น เป็นการเสนอตัดดินแดนจักรวรรดิรัสเซียไปประมาณ 150,000 ตารางกิโลเมตร¹³

ระหว่างการเจรจาสันติภาพที่เบรสต์ ลิตอฟ ฐานะของรัฐบาลโซเวียตค่อนข้างจะไม่มั่นคงในการต่อรองกับเยอรมนี เพราะเยอรมนีได้ยื่นกรณรับรองรัฐบาลของอุเครนภายใต้การนำของนายราดา (Rada) และเปิดการเจรจาทำสนธิสัญญาสันติภาพแยกต่างหากกับฝ่ายอุเครน บทบาทของเยอรมนีครั้งนั้นบั่นทอนเกียรติภูมิของรัสเซียเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่รัสเซียภายใต้การนำของทรอตสกีถ่วงขีดยื้อการเจรจาสันติภาพ เยอรมนีได้แยกทำสนธิสัญญาสันติภาพกับอุเครนได้สำเร็จในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1918 เยอรมนีเริ่มเร่งการเจรจาสันติภาพกับรัสเซียและพร้อม ๆ กันนั้นก็ปฏิบัติการทางทหารรุกเข้าครอบครองภูมิภาคทะเลบอลติก กองทัพเยอรมันรุกประชิดกรุงปีโตรกราดเข้าไปทุกทีอย่างพร้อมที่จะเข้ายึดครองได้ทุกขณะ

¹³ B. Ponomayov, et. al. (ed.), *History of Soviet Foreign Policy, 1917-1945* (Moscow : Progress Publishers, 1969), p. 59.

ที่ต้องการ เป็นการเขย่าขวัญผู้สั่นคลอนเสถียรภาพความมั่นคงของรัสเซียยิ่งนัก ถึงกระนั้น รัสเซียก็ยังไม่ยินยอมตกลงทำสนธิสัญญาสันติภาพตามเงื่อนไขเยอรมนี เยอรมนีทั้งรบรุก ทั้งเร่งรัดเจรจา ทั้งปลอบ ทั้งข่มขู่ด้วยประการต่าง ๆ รัสเซียก็ยังยืนกรานไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ เยอรมนีจึงทิ้งไพ่ใบสุดท้ายด้วยการยื่นคำขาดต่อรัสเซียให้เลิกต่อสู้จนใจว่า ต้องการสงครามหรือสันติภาพ

อันที่จริง การที่รัสเซียตัดสินใจสิ่งใดมิได้แน่ชัดตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์นั้น สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งกันภายในรัฐบาลเอง เสียงส่วนใหญ่ภายใต้การนำของนายนิโคไล บูคาริน (Nikolai Bukharin) ไม่ต้องการทำสนธิสัญญาสันติภาพตามเงื่อนไขเยอรมนี และยินดีรบตีกว่า สยบแทบเท้าเยอรมนี อีกฝ่ายนำโดยทรอตสกี ซึ่งถือแนวนโยบายสายกลาง เห็นว่าไม่ควรรับ ข้อเสนออกติกาของเยอรมนี รัสเซียควรจะยุติสงครามและเจรจาสันติภาพด้วยเงื่อนไขที่ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ทรอตสกีได้ยืนกรานว่ารัสเซียไม่ต้องการทั้งสงครามและสันติภาพตามเงื่อนไขเยอรมนี (“Neither War Nor Peace”) รัสเซียพร้อมที่จะถอนตัวออกจากสงครามพร้อมที่จะเลิกระดมพล และพร้อมที่จะเจรจาสันติภาพ แต่ต้องมีใช่เป็นการเจรจาภายใต้คำบงการและเงื่อนไขกติกาของเยอรมนี ฝ่ายสุดท้ายเป็นเสียงข้างน้อยมากนำโดยเลนิน เห็นควรยินยอมตามเงื่อนไขของเยอรมนี

ในทรศนะของฝ่ายเลนินเอง รัสเซียต้องสร้างชาติสังคมนิยมใหม่ ซึ่งหมายถึงความจำเป็นที่จะต้องใช้เวลายาวนานเพื่อการนั้น โดยเฉพาะรัสเซียอ่อนแอ และภายในบ้านเมืองเต็มไปด้วยความปั่นป่วนระส่ำระสาย การทำสงครามต่อไปเป็นการดำเนินนโยบายของฝ่ายจักรวรรดินิยม (ก้อนโยบายของซาร์) ขัดแย้งกับหลักการสันติภาพของฝ่ายสังคมนิยม อีกทั้งเป็นอุปสรรคใหญ่หลวงแก่การสร้างชาติ รัสเซียต้องแสวงหาทุกวิถีทางที่จะยุติสงครามเพื่อป้องกันตนเองมิให้ก้าวไปสู่ความหายนะซึ่งหมายถึง โอกาสสร้างชาติสังคมนิยมย่อมเป็นไปได้โดยปริยาย การเจรจาสันติภาพกับฝ่ายจักรวรรดินิยมเยอรมนีได้เป็นการทรยศต่ออุดมการณ์แต่อย่างใด ทุกอย่างดำเนินไปอย่างเปิดเผยมิได้ปิดบัง แม้ว่าข้อตกลงกับเยอรมนีนี้เป็นการเอาเปรียบรัสเซีย รัสเซียก็ควรก้มหน้ารับตีกว่าจะยื่นหยัดต่อผู้ต่อไป ทั้ง ๆ ที่ไม่มีกำลังอำนาจในการสู้รบ รังแต่จะนำประเทศชาติไปสู่ความหายนะ สูญเสียเอกราชและอำนาจอธิปไตยในทันทีปลาย รัสเซียต้องตัดสินใจให้แน่แนวก่อนว่า รัสเซียต้องการอะไรที่แน่นอน เลนินได้ย่ำว่า สิ่งที่รัสเซียต้องการคือ การสร้างรัสเซียเป็นรัฐสังคมนิยมที่มีฐานอำนาจเป็นปึกแผ่นมั่นคง รัสเซียต้องจำยอมเซ็นสนธิสัญญากับเยอรมนีเพื่อให้เสียน้อยกว่าเสียมาก คือยอมสูญเสียดินแดนบ้างเพื่อแลกกับเอกราชอำนาจอธิปไตย และแลกกับความอยู่รอด

ในการสร้างรัสเซียเป็นรัฐสังคมนิยม¹⁴

เลนินให้เหตุผลต่อไปอีกว่า การยุติสงครามเป็นความจำเป็นยิ่งยวดมากขึ้น เมื่อรัฐบาลโซเวียตจำต้องคำนึงถึงสภาพจิตใจและขวัญกำลังใจของทหารและประชาชน ทหารแตกแยกสลายตัวระส่ำระสายขาดระเบียบวินัย ขาดขวัญกำลังใจ และเบื้อหน่ายสงคราม ประชาชนทั่วไปต้องการสันติภาพและต้องการปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ รัสเซียจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะทำสงครามต่อไปได้โดยเหตุข้างต้น การทำสงครามต่อไปโดยฝืนความต้องการของมติมหาชนเป็นการฆ่าตัวเองทางอ้อม คือ รัฐบาลโซเวียตจะสูญเสียอำนาจเพราะขาดความสนับสนุนจากประชาชน

การยุติสงครามในบัดดลจะทำให้รัสเซียสามารถปลดแอกภาระทั้งหมด สงครามที่ดำเนินอยู่คงไม่ยุติในเร็ววัน เพราะต่างฝ่ายต่างทุ่มเทกำลังรบเต็มที่ รัสเซียจะใช้โอกาสนั้นสร้างตนเองขึ้นมาเป็นรัฐสังคมนิยมตัวอย่าง รัสเซียยุติสงครามเพื่อเอกราชและความคงอยู่ของลัทธิสังคมนิยมให้ดำเนินต่อไปอย่างเป็นปึกแผ่นในรัสเซีย การปฏิวัติเพื่อชาติใดไม่ว่าจะเป็นการปลดแอกให้โปแลนด์ ลิทัวเนีย หรือรัฐใด จะกระทำได้เมื่อรัสเซียเป็นรัฐสังคมนิยมที่แข็งแกร่งแล้วเท่านั้น สรุปลงแล้วก็คือ ต้องช่วยตัวเองให้อยู่รอดก่อนแล้วจึงช่วยผู้อื่นได้เต็มที่ เลนินได้ย้ำว่า เอกราชความคงอยู่ของรัสเซีย และการสร้างรัสเซียเป็นรัฐสังคมนิยมต้องถือเป็นความจำเป็นยิ่งใหญ่มาก เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดนโยบายยุติสงครามโดยไม่ต้องคำนึงว่า เงื่อนไขการยุติสงครามจะทำให้รัสเซียเสียผลประโยชน์มากเพียงใด ทั้งนี้ การเสียดินแดนเป็นการชั่วคราว ไม่นานนักรัสเซียจะได้คืน เลนินทำนายทายทักว่า ภายในหกเดือน ภาวะสงครามจะทำให้เยอรมนีต้องเผชิญการปฏิวัติ เปลี่ยนเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ การเจรจาขอคืนดินแดนคืนยอมเป็นไปได้ เลนินได้ย้ำไว้ในสุนทรพจน์ของเขาเรียกร้องชนชั้นกรรมาชีพในยุโรปตะวันตกว่า :

“...เราหวังว่าการปฏิวัติจะเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ที่กำลังทำสงครามกัน เราจึงกล่าวสุนทรพจน์ถึงเหล่ากรรมกรในฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี”¹⁵

ในทรศนะของเลนิน ปัญหาสงครามหรือสันติภาพนั้นเป็นปัญหาหลักที่จะต้องหามาตรการยุติโดยเร็วที่สุด เลนินเห็นมีมาตรการเดียวที่จะเร่งรัดให้สงครามยุติได้ดังใจ คือ การเร่งเร้าให้เกิดการปฏิวัติในประเทศต่าง ๆ ที่กำลังทำสงครามกัน การปฏิวัติจะล้มล้างระบอบการปกครองเดิมและอำนาจสิทธิ์ขาดทั้งหมดจะถูกโอนมาสู่มือของฝ่ายปฏิวัติอันประกอบ

¹⁴ Rubinstein, pp. 57-63.

¹⁵ Andrés Dorpalen, Europe in the 20th Century, A History (N.Y. : The McMillan CO., 1968), p. 39.

ด้วย กรรมการ บรรดากรรมการเท่านั้นจะพึงนิยมสันติภาพและยุติสงคราม¹⁶ ในกรณีของรัสเซีย การยุติสงครามจะสมประสงค์เมื่อรัสเซียสามารถโฆษณาชวนเชื่อกระตุ้นให้เกิดปฏิวัติทั่วยุโรป โดยในขณะเดียวกัน รัสเซียก็จะดำเนินการทูตเรียกร้องให้มีการเจรจาสันติภาพกับนานาชาติ รัสเซียเชื่อมั่นว่า ถ้าตนประกาศเรียกร้องขอสันติภาพโลก จะมีส่วนก่อให้เกิดการเรียกร้องขอ สันติภาพขึ้นทั่วทุกมุมโลกเช่นเดียวกัน ในบั้นปลาย ขบวนการเรียกร้องสันติภาพโดยเหล่า กรรมการจะบีบบังคับรัฐบาลของตนให้ยุติสงคราม หรือเหล่ากรรมการอาจดำเนินรอยตามรัสเซีย คือปฏิวัติล้มอำนาจฝ่ายนายทุนเอง พฤติกรรมของรัสเซียเองจึงดำเนินไปพร้อม ๆ กันหลาย ด้าน คือ ส่งเสริมให้มีการเจรจาสันติภาพและส่งเสริมการปฏิวัติ ชื่อเรียกร้องสันติภาพจาก บรรดาผู้กระฉีกสงครามขัดกับนโยบายรัสเซียที่จะปฏิวัติยุโรป เป็นความขัดแย้งที่ยังความไม่ พอใจมาสู่ยุโรปเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่รัสเซียต้องการยุติสงครามโดยเรียกร้องสันติภาพ โดย ต้องพึ่งพาความร่วมมือจากบรรดาผู้กระฉีกสงคราม รัสเซียก็แทรกแซงกิจการภายในของรัฐ เหล่านั้นโดยส่งเสริมการปฏิวัติ

ท่ามกลางความขัดแย้งอย่างรุนแรงภายใน และการรุกรานของเยอรมนีล้ำเข้าไปใน ดินแดนรัสเซีย เลนินได้ใช้อำนาจเด็ดขาดในฐานะผู้นำตกลงรับข้อเสนอเงื่อนไขในการเจรจา สันติภาพกับเยอรมนีเมื่อวันที่ 3 มีนาคม เป็นการแยกตัวจากฝ่ายไตรมิตรมาทำสนธิสัญญา สันติภาพต่างหาก สนธิสัญญานับนั้นได้ถูกประณามว่าเป็นสนธิสัญญาที่ให้ผลเสียแก่รัสเซีย มหาศาลยิ่งกว่าสนธิสัญญาใด ๆ ที่รัสเซียเคยทำกับชาติอื่น ๆ มาแล้วในอดีต และถือว่าเป็น สนธิสัญญาที่ก่อให้เกิดความหายนะแก่ชาติยิ่ง เลนินได้เคยกล่าวอย่างขมขื่นว่า การทำสนธิ- สัญญาตามเงื่อนไขเยอรมนีคือการทำสนธิสัญญาสันติภาพโดยผนวกดินแดนของจักรวรรดิ รัสเซียให้แก่เยอรมนีนั่นเอง (Annexationist Peace) เพราะตามสนธิสัญญานั้น รัสเซียต้องสูญเสีย ดินแดนทางตะวันตกเกือบทั้งหมด ได้แก่ โปแลนด์ อูเครน และรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคทะเล บอลติก ซึ่งได้รับเอกราชทั้งหมด

สนธิสัญญานั้นได้ทำให้รัสเซียสูญเสียดินแดนและทรัพยากรธรรมชาติไปโดย ประมาณ ดังนี้.-

ดินแดนที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกประมาณ	27 %
เส้นทางรถไฟ	26 %
โรงงานอุตสาหกรรมทอผ้า	33 %

¹⁶ E. H. Carr. *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, Volume Three (England : Penguin Books Ltd., 1973 ed.), p. 16.

โรงงานอุตสาหกรรมเหล็ก และเหล็กกล้า	73 %
เหมืองแร่ถ่านหิน	75 %
ค่าปฏิกรรมสงคราม	3,000 ล้านดอลลาร์ ¹⁷

ถึงกระนั้น การยุติสงครามก็เป็นความจำเป็นรีบด่วน รัสเซียเอง อันที่จริงแล้ว ก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเจรจาสันติภาพได้ดีกว่านั้น ไม่มีมหาอำนาจฝ่ายใดเหลือวแลกกับการที่รัสเซียเรียกร้องขอสันติภาพ เขอร์มนีเท่านั้นที่ให้ความสนใจอย่างจริงจังในฐานะคู่สงครามในแนวรบตะวันออก ในการเจรจาสันติภาพครั้งนั้น รัสเซียไม่อาจจะเจรจาโดยมีอำนาจต่อรองหรือตั้งเงื่อนไขใด ๆ ได้อย่างมีอำนาจเต็มที่ เพราะภาวะบีบคั้นทางการเมืองเศรษฐกิจภายในประเทศที่เรียกร้องต้องการยุติสงคราม และความจริงที่ว่ากองทัพรัสเซียได้สลายตัวระส่ำระสายจนไร้ประสิทธิภาพในการรบใด ๆ โดยสิ้นเชิง ข้อเท็จจริงนี้ทำให้รัฐบาลโซเวียตต้องตระหนักดีพอที่จะเห็นความจำเป็นในการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพโดยไม่มีเงื่อนไข ดังที่เลนินได้ยอมรับว่า สนธิสัญญานั้นเป็นสนธิสัญญาที่ต้องทำกันเท่าที่รัฐบาลโซเวียตในขณะนั้นจะทำได้ภายในขอบเขตความสามารถและกำลังอำนาจอันน้อยนิดที่รัสเซียมีอยู่ เขาได้สรุปเป็นการย้ำเตือนใจชาวรัสเซียให้สำนึกว่า “โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่มีทางสายกลางใดที่จะเป็นไปได้ การหวังเห็นขย [ในการเจรจาสันติภาพ] ต่อไปก็เป็นการยากที่จะปฏิบัติต่อไปได้ เพราะเราได้ลองทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่น่าจะเป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้เพื่อถ่วงยืดเยื้อการเจรจาต่อรอง”¹⁸ รัสเซียหมดสิ้นหนทางอื่นแล้วจึงต้องลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับเขอร์มนี ซึ่งถือเป็นคำบงการ (Dictate) และเป็นสนธิสัญญาที่หนักหนาสาหัสด้วยข้อผูกมัดต่าง ๆ (Onerous Treaty)

ถึงกระนั้นก็มีผู้วิจารณ์ว่า ถ้าเทียบกับสนธิสัญญาสันติภาพแห่งปารีส (ปี 1919) สนธิสัญญาเบรสต์ ลิตอฟ ยังนับได้ว่ามีคุณธรรมมากกว่าหลายเท่า นักดินแดนที่รัสเซียเสียไปล้วนเป็นดินแดนต่างดาวประชากรต่างเชื้อชาติจากรัสเซีย สนธิสัญญานั้นมิได้ตัดทอนดินแดนรัสเซียและแบ่งประชากรรัสเซียแต่อย่างใด สนธิสัญญานั้นยึดมั่นในหลักการกำหนดวินิจัยด้วยตนเองตามแนวเชื้อชาติ เกรงครัดยิ่งกว่าสนธิสัญญาสันติภาพแห่งปารีส สิ่งที่นับว่ารัสเซียเสียผลประโยชน์อย่างแท้จริง คือ การสูญเสียยูเครน อยู่ข้างอูร์น้าแก่เขอร์มนี ยูเครนได้เสริมกำลังแก่เขอร์มนีในแนวรบตะวันตกนับแต่นั้นมา¹⁹

ถ้าพิจารณาในแง่การต่างประเทศ สนธิสัญญาเบรสต์ ลิตอฟ ได้ทำให้รัสเซียถอนตัวออกจากสงครามอย่างเป็นทางการ เป็นผลดีแก่รัสเซียก่อนอนันต์ แม้จะเป็นการแพ้สงคราม

¹⁷ Rauch, p. 76

¹⁸ Rubinstein, p. 59.

¹⁹ Kennan, p. 44.

โดยพฤตินัย การถอนตัวจากสงครามเป็นการปลดแอกภาระอันหนักอึ้งจากหลังไหล่ของชาว
รัสเซีย กติกาสัญญาใหม่นั้นอาจจะเป็นภาระใหม่ แต่รัสเซียก็ต้องแบกไว้อย่างเต็มที่ เพราะนับแต่
ทำสนธิสัญญาแล้ว ก็ห้ามฝ่ายใดเคาะปฏิบัติตามสนธิสัญญาอย่างแท้จริงไม่ เมื่อฝ่ายปฏิปักษ์
ทางการเมืองโจมตีเลนินที่รับสัตยาบันสนธิสัญญานั้น เลนินได้กล่าวเตือนฝ่ายตรงข้ามว่า
“ไม่ควรเอาจริงเอาจังถือปฏิบัติตามสนธิสัญญานัก เราได้ถามว่า “สหยาที่รัก ท่านเห็นเราเป็น
อย่างไร เราได้ละเมิด [สนธิสัญญานั้น] สี่สิบครั้งแล้ว”²⁰ เมื่อเยอรมนีแพ้สงครามในเดือน
พฤศจิกายน ค.ศ. 1918 สนธิสัญญานั้นถูกยกเลิกไปโดยปริยาย

ในทฤษฎีของต่างชาติ การถอนตัวจากสงครามส่งผลร้ายมหันต์แก่ฝ่ายมหาอำนาจ
ไตรมิตร เพราะเยอรมนีหมดกำลังพลศึกกระหนาบ เยอรมนีได้ส่งกำลังรบจากตะวันออกมาสู่
แนวรบตะวันตก ก่อเกิดภาวะหนักหน่วงสำหรับฝ่ายไตรมิตรในการรบรุกกับเยอรมนี ฐานะ
ของฝ่ายไตรมิตรทรุดลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของรัสเซียนับแต่เข้าร่วมสงครามโลกจนถอนตัว
ออกมา จึงมีความสำคัญมิใช่น้อยในการกำหนดชะตากรรมของกลุ่มสงครามทั้งสองฝ่าย

การถอนตัวจากสงคราม สร้างความหนักหน่วงใจแก่ฝ่ายไตรมิตรเป็นอย่างยิ่ง ได้มี
การพิจารณาถกเถียงกันถึงการเปิดแนวรบตะวันออกให้ได้ เพื่อสร้างศึกกระหนาบเยอรมนี
ฝ่ายไตรมิตรได้พุ่งเป้าไปที่กลุ่มทหารและฝ่ายปฏิปักษ์ทางการเมืองที่ล้วนไม่ยอมรับรองอำนาจ
สิทธิ์ขาดของรัฐบาลโซเวียต บรรดากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้แม้เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลโซเวียต แต่
ก็เป็นกลุ่มคนที่แตกแยกกันเอง ในเดือนพฤศจิกายน จอมพลเฟดินองด์ ฟอช (Marshal
Ferdinand Foch) แห่งฝรั่งเศสได้เสนอแผนยึดเส้นทางรถไฟสายไซบีเรีย และเปิดแนวรบตะวัน-
ออกขึ้น การแทรกแซงทางทหารดังกล่าวในรัสเซียเริ่มปรากฏขึ้นในเดือนนั้น แต่การปฏิบัติการ
โดยแท้จริงมาเริ่มในปี ค.ศ. 1919 ฝ่ายไตรมิตรพิจารณาถึงการแทรกแซงทางทหาร และดำเนิน
นโยบายแทรกซ้อนที่สำคัญ คือ ส่งเสริมฝ่ายปฏิปักษ์ให้ยึดอำนาจรัฐบาลโซเวียต และเพื่อส่ง-
เสริมการนี้โดยเฉพาะ ฝ่ายไตรมิตรได้ดำเนินนโยบายไม่รับรองรัฐบาลโซเวียต

การที่รัสเซียคืนรนสลายตัวกองทัพ ถอนตัวจากสงครามและรับข้อเสนอทำสนธิ-
สัญญาสันติภาพ ล้วนทำให้รัสเซียอาจหลีกเลี่ยงภาวะสงครามโลกได้รอด แต่รัสเซียก็ต้องเผชิญ
ภัยใหม่ คือ ภัยสงครามกลางเมืองภายในประเทศ และภัยการแทรกแซงทางทหารของไตรมิตร
เป็นภัยจากภายนอก ภัยแทรกซ้อนนั้นก่อดร่อนทำลายฐานอำนาจของรัฐบาลโซเวียตอย่างนำ
อันตรายยิ่ง ก่อเกิดภาวะวิกฤตขึ้นภายในประเทศ

²⁰ Ibid., p. 46.